

Ook het homogene karakter van de mineralisatie heeft bijgedragen tot een goede kristalontwikkeling. Omdat calciet in het Limburgse Westfalen als een van de laatste mineralen ontstond, waren de in het gesteente aanwezige ruimtes vaak al voor een groot deel gevuld met eerder ontstane mineralen. De beperkte ruimte waarin de kristallisatie plaatsvond is een belangrijke reden dat grotere idiomorfe calcietskristallen tot de zeldzaamheden behoren.

SUMMARY

A REMARKABLE FIND OF CALCITE FROM THE WESTPHALIAN OF LIMBURG (THE NETHERLANDS)

In August 2000, the author collected an approx. 40 cm piece of sandstone breccia, cemented by whitish transparent calcite, from

the dump of the former collieries Emma (Treebeek) and Hendrik (Brunssum). The rock was found to contain numerous cavities, in which calcite had formed in groups of crystals. The present note describes and illustrates this find. The paragenesis is markedly poor, with only minor amounts of sulphidic grains, ankerite and dickite represented. The calcite consists of rhombohedron crystals approx. 1 cm in size, sometimes combined into an extremely narrow crystal form that has not been identified further (scalenoehedron?). The groups of crystals, especially those seen in sample no. 2127-12 (see Fig. 1), are amongst the best developed that have ever been recorded from the mineralised Westphalian in Limburg.

LITERATUUR

BONGAERTS, H., 1993. Sulphate mineralisations from the dumps of the former Emma and Hendrik collieries (southern

Limburg, The Netherlands). *Contributions to Tertiary and Quaternary Geology*, 30 (1-2): 3-17.

BONGAERTS, H., 1996. Mineraal-systematiek van het Emma/Hendrik-steenkoolveld (Limburg). *Grondboor en Hamer* 50 (5): 97-106.

BONGAERTS, H., 1997. Mineralogisch veldwerk na de Limburgse mijnsluitingen. In: 40 jaar NGV Kring Echt: 16-27.

BONGAERTS, H., 1999. Nieuwe mineraalvondsten in het Nederlandse Carboon. *Grondboor en Hamer* 53 (1): 18-21.

BONGAERTS, H., 2000. De Brunssumse steenberg. *Schets van een geologisch werkgebied. De Natuurgids* (IVN Limburg) 38 (5): 161-162.

BONGAERTS, H., 2002. Mijnwerkers en mineralen 3. Een collectie mineralen uit de steenkoolmijn Oranje Nassau III, Heerlerheide. *Natuurhistorisch Maandblad* 91: 119-123.

KALB, G., 1928. Die Kristalltracht des Kalkspates in mineralgenetischer Betrachtung. *Centralblatt für Mineralogie, Geologie und Paläontologie A* 9: 337-339.

SCHAEFFER, R., 1984. Die postvariszische Mineralisation im nordöstlichen Rheinischen Schiefergebirge. *Braunschweiger Geologisch-Paläontologische Dissertationen*, 3.

VAN ADRICHEM BOOGAERT, H.A., 1999. *Geologische Atlas van de Diepe Ondergrond van Nederland. Toelichting bij Kaartblad XV Sittard-Maastricht*. Nederlands Instituut voor Toegepaste Wetenschappen TNO, Delft.

BOEKBESPREKINGEN

WILDERNIS IN NEDERLAND HET VERHAAL VAN BOSSEN EN BEESTEN

VERA, F. & F. BUISSINK (tekst), J. WEIDEMA (fotografie), 2001. Tirion uitgevers B.V., Baarn. 208 pagina's. ISBN 90 4390 197 0. Prijs € 22,50. Ook verkrijgbaar in de boekhandel.

In *Wildernis in Nederland* wordt de theorie van Frans Vera over de West-Europese "oernatuur"

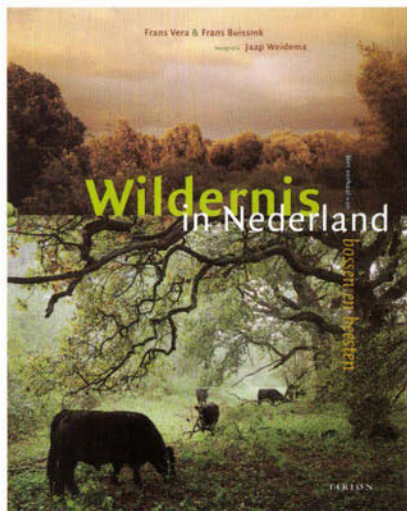
en de rol van begrazing daarin op (niet altijd even) inzichtelijke wijze uiteengezet. Het is een theorie waar al veel discussie over is geweest en waar men nog niet over is uitgesproken. Ik vind het dan ook jammer, dat vooral in het begin van het boek de oude theorie (een groot aaneengesloten bosgebied) wordt afgedaan als achterhaald en de nieuwe theorie van Frans Vera (een parkachtig landschap) als de enige waarheid wordt gepresenteerd. Voor argumenten wordt naar latere hoofdstukken verwezen. Wat volgt is een grote hoeveelheid informatie, waarvan ik me afvraag of dat allemaal hier en nu behandeld moet worden. Bovendien komt de argumentatie helaas niet echt uit de verf. Verder is het gewoon een mooi plaatjesboek en vooral het deel "wandelen tussen de grazers", met daarin voorbeeldgebieden waarin grote hoefdieren een rol spelen bij de vorming van natuur en landschap, heb ik likkebaardend zitten lezen. Een aantal gebieden ken ik inmiddels wel, maar misschien is het New Forest nog wel wat voor de volgende vakantie!

Na het voorwoord waarin een deel van Frans Vera's carrière wordt uiteengezet, volgt een hoofdstuk waarin op zoek gegaan wordt naar het oerboslandschap aan de hand van pollenanalyses en het successieverloop en de verjonging in bossen. Het volgende hoofdstuk "grazers en bomen" gaat eigenlijk vooral over grazers. Alle soorten van grazers die je kunt tegenkomen of tegen had kunnen komen in Nederland passeren de revue:

waar ze vandaan komen, waarom ze zijn verdwenen, wat ze eten en welke gevolgen dat heeft voor het bos. Daarna volgt een uitgebreide uitleg over de evolutie van de Middeleeuwse woorden als "forest", "wald", "weide", "acker", "hout" en "bos". Op zich wel erg leuk, maar op een gegeven moment zie je door de bomen het bos niet meer, want "in het woud was de bos een weide met akkers."

Dan komt de "echte" wildernis volgens Frans Vera aan de beurt: een parkachtig landschap waarin eiken opgroeien in doornstruweel en uiteindelijk als alleenstaande bomen overblijven: de oude, mythologische eiken. Ook de andere bomen van zijn "paradijs" worden behandeld, van de eikenmoordenaar beuk tot de ijverige esdoorn. "Verloren bossen" vervolgens gaat over het hoe en waarom het hout in de loop der jaren uit het bos gehaald is en hoe het bos zich weer herstelde. Na een intermezzo met mooie plaatjes van gebieden in Nederland en elders in Europa blijkt er nog wel hoop te zijn. "Opnieuw wildernis" verhaalt van de nieuwe grote grazers en hoe en waar ze ingezet kunnen worden voor de ontwikkeling van nieuwe wildernissen. Er moet echter nog wel meer gebeuren om echte grote aaneengesloten natuurgebieden te krijgen en het is nog maar de vraag in hoeverre zijn droom, zijn paradijs, werkelijkheid zal kunnen worden.

Doorzettende lezers die meer details willen weten, nemen het proefschrift van Frans Vera "Me-

taforen voor de Wildernis. Eik, hazelaar, rund, paard" uit 1997. De zaken worden daarin wat wetenschappelijker uiteengezet, er worden wat meer achtergronden gegeven en er staan uitgebreide beschrijvingen van bosreservaten in heel Europa in. Maar weet waar je aan begint: 320 bladzijden met voornamelijk tekst, waaronder 328 voetnoten, nog gevolgd door 12 bijlagen en 52 bladzijden literatuur (met alle benodigde verwijzingen in de tekst).

Annemiek Adams

ATLAS VAN PLANTENGEMEENSCHAPPEN IN NEDERLAND DEEL 2 GRASLANDEN, ZOMEN EN DROGE HEIDEN

WEEDA, E.J., J.H.J. SCHAMINÉE & L. VAN DUUREN m.m.v. S.M. HENNEKENS, A.C. HOEGEN & A.J.M. JANSSEN, 2002. Stichting Uitgeverij KNNV, Utrecht. 224 pagina's. ISBN 90 5011 148 3. Te bestellen door € 40,95 (€ 35,95 leden KNNV/NGHL) en

€ 3,50 verzendkosten over te maken op giro 13028 van de KNNV Uitgeverij te Utrecht onder vermelding van naam en adres en titel boek en de code "D53". Ook verkrijgbaar in de boekhandel.

Gewoonweg schitterend en zeer leesbaar, dit tweede deel uit de serie *Atlas van plantengemeenschappen in Nederland* waarvan er vier delen zullen verschijnen en het eerste deel in het Natuurhistorisch Maandblad (april 2001) al eerder door Martine Lejeune uitgebreid is geprezen. Dus wat valt er nog te zeggen van een tweede deel waarvan de inhoud kwalitatief niet afwijkt van het eerste?

Deel II is te beschouwen als een aanvulling op het derde deel van de Vegetatie van Nederland (Schaminée *et al.*, 1996). Het beschrijft de verspreiding van de plantengemeenschappen van graslanden, zomen en droge heiden in Nederland en gaat onder meer in op de ecologie, het voorkomen, de bedreigingen en mogelijkheden voor herstel van deze gemeenschappen.

Het eerste hoofdstuk beschrijft hoe dit tweede deel tot stand is gekomen en welke bronnen hiervoor zijn geraadpleegd. Voor de opzet van de atlas wordt verwezen naar het eerste deel. Na een kort inleidend hoofdstuk volgt een hoofdstuk over het herstelbeheer voor plantengemeenschappen van halfnatuurlijke landschappen. Hierin wordt ingegaan op beheerstrategieën in het algemeen en het beheer van halfnatuurlijke graslanden in het bijzonder. Het onderdeel over beheerstrategieën leunt sterk op het Handboek natuurdoeltypen (Bal *et al.*, 1995). Er worden enkele voorbeelden behandeld van herstelbeheer van halfnatuurlijke graslanden op voormalige landbouwgronden. Hieronder bevindt zich een beschrijving van het herstel van kalkgrasland door hooilandbeheer met als voorbeeld de spectaculaire ontwikkelingen op De Piepert nabij Wittem. In dit hoofdstuk staat ook informatie over de standplaatscondities, zeldzaamheid en bedreigbaarheid van de in dit deel behandelde plantengemeenschappen.

Verreweg het grootste deel van het boek bestaat natuurlijk uit een bespreking van de plantenge-

meenschappen en de verspreiding ervan. Per klasse wordt in een zeer goed leesbare en heldere tekst informatie gegeven over ecologie, indeling en kensoorten, voorkomen, bedreigingen en mogelijkheden tot herstel. Vervolgens wordt het voorkomen van de plantengemeenschappen beschreven. Dit keer ook weer gemeenschappen die voor Limburg van belang zijn, waaronder de Kalkgraslanden, de Klasse der pioniergraslanden op gruis- en steenbodems en de Stroomdalgraslanden. De teksten behorend bij de beschrijving van de gemeenschappen zijn hier en daar wat opsommend. Bijzonder zijn de historische illustraties, deze vullen de tekst en het boek op een boeiende wijze aan. Een voorbeeld is een kaart uit de 19e eeuw van de Sint-Pietersberg. Ter vergelijking is ook een recente kaart opgenomen.

Voor wie is het boek nu de moeite waard om aan te schaffen? Voor wie inzicht wil krijgen in de verspreiding van plantengemeenschappen op (boven)regionaal niveau en de ontwikkelingen ervan gedurende de vorige eeuw is het een ideaal boek. Voor sommige gemeenschappen ligt de verspreiding natuurlijk wel erg voor de hand. Een voorbeeld zijn de kalkgraslanden. Voor deze gemeenschap is de verspreiding nauwelijks verrassend, het verspreidingspatroon van de stroomdalgraslanden is al een stuk interessanter. Hier zien we in één oogopslag dat de stroomdalgraslanden in Limburg hard zijn achteruit gegaan, zeker wat betreft de Associatie van Vetkruid en Tijn. De verspreidingskaartjes (op uurhokniveau) geven dus al gelijk inzicht in het belang van natuurontwikkeling langs bijvoorbeeld de Zandmaas. Of de tekst ten opzichte van *De Vegetatie van Nederland* heel erg veel nieuws geeft, valt enigszins te betwijfelen. Handig is dat de verspreiding voor en vanaf 1975 nu in één oogopslag te zien is. In die zin is het vooral aan te bevelen voor lezers die geïnteresseerd zijn in het voorkomen van plantengemeenschappen, maar niet zozeer in de achterliggende grondslagen voor de indeling ervan.

Guido Verschoor

RECENT VERSCHENEN

Stichting IKL, 2002. Jaarverslag 2001. Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen, Roermond. 12 pp. Het is gratis en te bestellen bij de stichting IKL (tel. 0475-386430 of e-mail: ikl@ikl-limburg.nl). Het verslag is ook in te zien in de bibliotheek van het Natuurhistorisch Museum

Maastricht. Het jaarverslag geeft in vogelvlucht in een impressie van de activiteiten die door de Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen

zijn verricht in het jaar 2001. Ook gaat het in op de organisatie en geeft het een kort overzicht van de inkomsten en uitgaven van de stichting. Verder bevat het een selectie van de werkzaamheden die met of met behulp van de stichting IKL zijn verricht, bijvoorbeeld op het gebied van de bescherming van zeldzame soorten planten en dieren. Naast dit korte verslag bestaat nog een uitgebreide, sobere versie die op dezelfde wijze is te bestellen.

Stichting IKL, 2002. Jaarverslag Vleermuisbescherming in Limburg 2001. Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen, Roermond. 24 pp. Het is te bestellen door € 2,- over te maken op giro nummer 52 41 531 ten name van stichting IKL in Roermond onder vermelding van

Jaarverslag
Vleermuisbescherming
in Limburg 2001

Stichting Instandhouding Kleine
Landschapselementen in Limburg (IKL)
Postbus 114, 4900 AD Roermond
tel. 0475-386430

"Jaarverslag Vleermuisbescherming" en eigen naam en postadres. Het verslag is ook in te zien in de bibliotheek van het Natuurhistorisch Museum Maastricht. Elk voorjaar en elke zomer ontdekken mensen vleermuizen in hun huis. Al enkele jaren werkt de Stichting Instandhouding Kleine Landschapselementen met een net-

werk van gemeentelijke meldpunten en vleermuiswerkers die mensen met vleermuisproblemen helpen. Het afgelopen jaar is het netwerk bij 144 meldingen van vleermuizen in huis betrokken geweest. In totaal werden 3.465 vleermuizen aangetroffen, waarvan het grootste deel Dwergvleermuizen. Het jaarverslag beschrijft de doelen van het project, de activiteiten die zijn uitgevoerd en de resultaten van het jaar 2001. Ook bevat het een totaaloverzicht per soort, een overzicht van de geregistreerde meldingen in 2001, het aantal meldingen per gemeente en wordt ingegaan op de verandering in de houding van de melders na een voorlichtend bezoek van een vleermuiswerker.

Werkgroep Behoud de Peel, 2002. Jaarverslag 2001. Stichting Werkgroep Behoud de Peel, Deurne. 24 pp. Het jaarverslag is verkrijgbaar bij het secretariaat van de Stichting, Postbus 139, 5750 AC Deurne. (tel. 0493-354411, e-mail: WBDP@hetnet.nl). Het is ook in te zien in de bibliotheek van het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

Werkgroep behoud de Peel heeft als doel het behoud en herstel van het Peelgebied als een

hoogveen(achtig) landschap met de daaraan verbonden historische waarden en natuurkwaliteiten. Daartoe zijn de leden van de stichting actief bezig met beheerswerkzaamheden, voorlichting, beleidsbeïnvloeding en samenwerking

met andere belanghebbenden om te komen tot minder kwetsbare Peelreservaten. De Stichting werkt ook op kleine schaal mee aan grondverruiming en heeft hiervoor Stichting VEEN opgericht. Deze stichting gaat zich bezig houden met de aankoop van gronden voor natuurontwikkeling buiten de Ecologische Hoofdstructuur. De activiteiten van de Stichting staan vermeld in het jaarverslag, maar het bevat voor een groot deel ook achtergrondinformatie over wat er speelt op het gebied van natuur en landschap in de Peelregio. Er staan onder meer artikelen in over Landinrichting Peelvenen, het ammoniakbeleid, het waterbeheer in de Verheven Peel en het Natuurbeheer in de Grootte Peel. Ook wordt ingegaan op het beleid van de provincies en gemeenten voor het gebied. Verder een artikel over de vestiging van de Aalscholver in de Mariapael, met een kolonie van maar liefst 36 nesten. Ook voor de Kerkuil bleek 2001 een succesvol jaar. De stichting heeft voor de verbinding tussen de Peel en de Stippelberg in de provincie Noord-Brabant een visie ontwikkeld. Het jaarverslag bevat hiervan een samenvatting van de ideeën.

Vogelbescherming Nederland, 2001. Het ABC voor Beschermingsplan Moerasvogels. Vogelbescherming Nederland, Zeist. 31 pp. De brochure is gratis en te bestellen door een briefkaartje te sturen naar Vogelbescherming Nederland, Ledenadministratie,

postbus 935, 3700 AX Zeist of via e-mail: ledenadministratie@vogelbescherming.nl. Het is ook in te zien in de bibliotheek van het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

Enige tijd geleden is het Beschermingsplan Moerasvogels 2000-

2004 door het Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij vastgesteld. Tijdens deze periode moet een aanzet worden gegeven tot een duurzame bescherming van moerasvogels, ook na deze periode. Het plan onderbouwt de maatregelen die nodig zijn voor een goede bescherming van karakteristieke moerasvogels. De algemene coördinatie van de uitvoering van de 75 actiepunten uit het Beschermingsplan is in handen van Vogelbescherming Nederland. Vorig jaar is Vogelbescherming begonnen met de uitvoering. Hiertoe geeft ze onder meer voorlichting, wordt geïnvesteerd in onderzoek en worden voorbeeldprojecten opgestart. De brochure vat de belangrijkste punten uit het Beschermingsplan Moerasvogels samen. De brochure is onder meer bestemd voor natuurbeheerders, beleidsmakers, medewerkers van overheden, agrarische natuurverenigingen en vogelwerkgroepen en alle anderen die vanuit hun beroep of roeping iets kunnen doen voor moerasvogels in hun leefomgeving. De brochure bevat onder meer informatie over de vegetatietypen die voor bepaalde aandachtsoorten gewenst zijn, informatie over moerasvogels en een korte uiteenzetting van de belangrijkste actiepunten die noodzakelijk zijn. In Limburg wordt de Peel als het belangrijkste groot zoetwatermoerasgebied voor moerasvogels gezien. Het volledige actieplan is te bestellen bij EC-LNV (tel. 0317-474801).

EIS-Nederland, 2002. Nieuwsbrief van de European invertebrate Survey. Nummer 34 - juli 2002. EIS Nederland, Leiden. 36 pp. Prijs van dit nummer € 2,50. Informatie: Centraal bureau EIS-Nederland, Postbus 9517, 2300 RA Leiden (tel. 071-5687670, e-mail: eis@naturalis.nnm.nl). Dit nummer is ook in te zien in de bibliotheek van het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

De basistaak van European Invertebrate Survey (EIS) - Nederland is het bijeenbrengen en beschikbaar maken van verspreidingsgegevens van insecten en andere ongewervelde dieren. Het onderzoek wordt uitgevoerd door een vijftigtal werkgroepen.

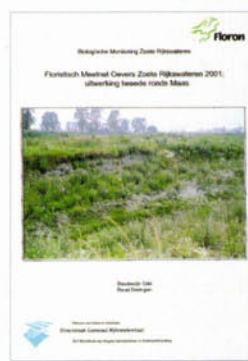
De nieuwsbrief is het contactorgaan voor de medewerkers van deze werkgroepen. Het grootste gedeelte van dit nummer van de nieuwsbrief wordt ingenomen door een overzicht van de gegevensbestanden van de Nederlandse ongewervelden. Met behulp van kaarten wordt een overzicht gegeven van de stand van zaken van het faunistisch onderzoek van de werkgroepen. Er wordt fanatiek gewerkt aan de faunistiek van Nederlandse ongewervelden, maar toch zijn er nog belangrijke lacunes, waaronder diverse Diptera-groepen. De nieuwsbrief bevat verder de folder "Eerste hulp voor wilde bijen", een folder van het EIS over bijenvriendelijk beheer van natuurgebieden.

Odé B. & R. Beringen, 2002. Floristisch Meetnet Oevers Zoete Rijkswateren 2001; uitwerking tweede ronde Maas. FLORON-rapport 27/RIZA nota 2002.010. Stichting FLORON, Leiden. 50 pp (excl. bijlagen). Het rapport is te bestellen voor € 13,- bij Stichting FLORON, Postbus 9514, 2300 RA Leiden (tel. 071-5273531, e-mail: floron@floron.leidenuniv.nl). Het rapport is ook in te zien in de bibliotheek van het Natuurhistorisch Museum Maastricht.

Het rapport bevat de beschrijving van een tweede ronde van inventarisaties langs de Maas in 2000 en 2001 ten behoeve van het Floristisch Meetnet Oevers Zoete Rijkswateren. Het doel is om uitspraken te kunnen doen over trends in de kwaliteit van het oeverecosysteem langs de Maas. Het meet-

net beperkt zich tot de flora van de oeverzone. De geselecteerde gebieden worden ieder vier jaar geïnventariseerd op alle voorkomende plantensoorten, een kleiner aantal wordt jaarlijks opgenomen. In het rapport wordt een uitspraak gedaan over zowel de floristische kwaliteit als de milieukwaliteit. Tijdens het veldwerk voor de tweede ronde zijn 685 soorten aangetroffen. Hiervan staan er 49 op de Rode lijst. Langs de Grensmaas blijken vooral droge ruigte en stroomdalgrasland goed ontwikkeld, het Maasplasseengebied blijkt vooral goed voor gevarieerde natte oevervegetaties. Na twee meetrondes is het echter nog te vroeg om trends te bepalen. Wel blijken enkele veranderingen te zijn opgetreden, onder meer door het begroeid raken van de pioniervegetaties ontstaan na het hoge water van 1993 en 1995. Voor een aantal stroomdalsoorten, zoals Ruige leeuwentand en Ruige weegbree, wordt voorzien dat ze verder zullen afnemen. Door het extensieve begrazingsbeheer in natuurgebieden dreigen de kortgegrasde droge vegetaties waarin deze soorten staan, in oppervlakte af te nemen.

Wie zijn rapport, boek, etc. opgenomen wil zien in deze rubriek, kan een literatuurverwijzing met een korte inhoudsbeschrijving en de bestelwijze opsturen naar de redactie o.v.v. "recent verschenen". Onvolledige opgaven worden niet opgenomen. De publicaties moeten betrekking hebben op voor Limburg relevante onderwerpen.

Guido Verschoor